

»TRIONFO DI BACCO E ARIANNA« LORENZA DE MEDICI I
BIBLIJA

.ŽIVKO NIŽIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC:850.09:929 LORENZO de MEDICI
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno :1990-01-26
Received

Talijanski književnici humanizma egzaltiraju antičku mitologiju u svojoj poeziji. Biblijski su motivi ili potisnuti ili selekcionirani novim antropocentričnim duhom. U ovome se radu ukazuje na pjesmu »Trionfo di Bacco e Arianna« Lorenza de Medici koja je amblem za pokladno pjesništvo humanizma. Po svojem je duhu »antibiblijska«. No, ipak ukazuje se na zanimljiv momenat sličnosti s biblijskom »Knjigom Mudrosti«, odjeljkom »Život u očima bezbožnika«. Zaključuje se da je Lorenzo de Medici mogao imati u vidu *Bibliju* kao uzor, i to upravo one dijelove koje je srednjovjekovni asketizam, ako ne cenzurirao, onda sigurno izbjegavao, i da je na taj način došlo do neobične simbioze antike, *Biblije* i humanizma.

Firenza je grad u kojem je humanizam kao duhovna i civilizacijska tvorevina dostigao najviše domete. Fundamentalni duh i veliku kulturnu i umjetničku revnost simbolizira Lorenzo de Medici, imenovan Il Magnifico (Veličanstveni). Ta značajna povijesna ličnost je neprikosnoveni gospodar jedne od evropskih metropola, mecena, svestrano angažiran i značajan pisac druge polovice *Quattrocenta* i nadasve uspješni kulturni djelatnik, odnosno animator, u nekoj novijoj terminologiji. Giuseppe Petronio ističe:¹ »...può essere indicativo e quasi simbolico il fatto che la letteratura dell'umanesimo, e poi del rinascimento sia tutta ferrarese - epica Ferrara, poeterà il poeta-critico Carducci - e tutta legata alla corte estense, mentre la letteratura più aperta alle suggestioni di certo realismo popolare fiorì alla corte dei Medici.« Najbolji dio književnog opusa Lorenza de' Medici vezuje se upravo za onaj drugi, »otvoreniji« vid književnosti u korespondenciji s tradicijom koja računa i obraća se manje biranom (idealnom i individualnom) recipijentu, već programski agresivnije traži kolektivnog konzumenta na dvoru ali i na ulici; općenito se u tom smislu govori o utjecaju modaliteteta pučke poezije.² Humanistička kultura i poetika gradila se u velikim dozama

¹ Giuseppe Petronio, *L'attività letteraria in Italia*, Palumbo ed. Palermo 1967, str. 223.

² To su djela *I Beoni* (1466), *Caccia col falcone* (1478), *Canti carnascialeschi* (1489), *Nencia da Barberino* (1471- 2), *Canzoni a ballo* (1467-8).

repcijom, reinterpetacijom i aktualizacijom antičke misli, kulture i književnosti. Prisutnost antike, njezinih simbola, sadržaja i arhetipova obvezna je legitimacija pisaca humanizma pa tako i Lorenza de Medici. Mitologija u skladu s inercijom imperativa ulazi na velika vrata i u djela pučkog modaliteta ovog autora, što je u odnosu na čitatelje (uglavnom slušaoce) informacijsko opterećenje. Naime, najčešće se zaboravlja na činjenicu da šira publika ima srednjovjekovnu svijest i ideologiju koja vrlo selektivno poznaje mitologiju. Tek je ostvareno »pomirenje« antagonističkih kršćanske i politeističke vjere i civilizacije. U tom odnosu i ravnoteži kršćanstvo je kod humanista laičko, i kad u suglasju sa službenom tradicionalnom ideologijom egzaltiraju boga i ostale kršćanske protagoniste, često je to neuvjerljivo, a određeni deficit nadahnuća prikriven je zanatom retorike. Lorenzo de Medici veliki dio svog opusa posvećuje religiji; iako ima i dobrih rasutih stihova, lako se složiti s najznačajnijim klasikom talijanske estetike Francescom de Sanctisom kad za religiozne stihove Lorenza de Medici kaže:³ »La rappresentazione della vita e dei costumi e delle condizioni sociali e allegra caricatura, che sono l'anima di questo genere di letteratura, com'è nel carnevale di Goethe, si perdono ne' bassi fondi della oscenita plebea. Cosa ora possono essere le sue Laude, se non parodie? Concetti, antitesi, sdolcinature e freddure.«

Nakon ovog kratkog usmjerenog uvoda, drugim aspektima humanizma, budući da su vrlo dobro poznati, nećemo se baviti: ukazat će se, kako nam se čini, na jedan zanimljiv detalj iz odnosa Lorenza de Medici kao tipičnog humanista prema *Bibliji*, Taj najznačajniji tekst evropskog civilizacijskog kruga, kao što je poznato, ima novi tretman u humanizmu, a detalj kojim ćemo se baviti može ilustrirati jedan sloj odnosa koji je neophodno prikriven, a možda i ruban, no svakako atraktivan za upoznavanje interesa humanista.

Redukcija izbora književnog opusa Lorenza de Medici najčešće se završava njegovom zbirkom pokladnih pjesama *Trionfi*⁴ e *canti carnascialeschi*, koje najveći humanistički pjesnik Italije Angelo Poliziano zove *Carmina festis Excipienda coris*. U takvim sužavanjima pjesma-simbol je »Trionfo di Bacco e Arianna«. U njoj je izražena egzaltacija humanističkog antropocentrizma, svijest o prolaznosti života, posebice mladosti. To je poziv na grupno uživanje u vinu i ljubavi, poklik za pripojenje poganskoj sviti koju predvode bog Bakh i Arijadna. I za ovu bismo pjesmu mogli reći da dominiraju elementi koji su u cjelini antisrednjovjekovni, protiv stoicizma, u prvom redu epikurejski u humanističkom smislu. Treba međutim,

³ Francesco De Sanctis, *Storia della letteratura italiana*, Feltrinelli, Milano 1970, str. 374.

⁴ Sa stajališta sinkronije termin *trionfi* označavao je pokladnu pjesmu u kojoj su predstavljena mitološka božanstva i alegorijske vrline. Ako su se u tim pjesmama isticale ljudske prilike i zanati, najčešće su se nazivale *carri*.

naglasiti da ovdje epikurejizam, ne znači više, kao još stoljeće prije,⁵ negaciju besmrtnosti duše ili vulgarni materijalizam, već napor da se valoriziraju i spiritualiziraju sve ljudske aktivnosti pa i zadovoljstvo u najširem smislu riječi. Cijela je ova pjesma na prvi pogled isključivo u tradiciji i korespondenciji s poganskom, antičkom ideologijom, ikonografijom i protagonistima, dakle antibiblijska i time u koliziji s dominantnom programskom knjigom i pogledom epohe koja prethodi humanizmu i renesansi, *Biblijom*, ili bolje rečeno, s njezinom interpretacijom i izborom odgovarajućih tekstova. »Trionfo di Bacco e Arianna« glasi:

Quant' è bella giovinezza,
che si fugge tuttavia!
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c'è certezza.

Quest' è Bacco e Arianna,
belli, e l' un dell' altro ardenti:
perché 'l tempo fugge e inganna,
sempre insieme stan contenti.
Queste ninfe ed altre genti
sono allegre tuttavia.
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c'è certezza.

Questi lieti satiretti,
delle ninfe innamorati,
per caverne e per boschetti
han lor posto cento agguati;
or da Bacco riscaldati,
ballon, saltan tuttavia.
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c'è certezza.

Queste ninfe anche hanno caro
da lor esser ingannate:
non può fare a Amor riparo,
se non gente rozze e ingrato:
ora insieme mescolate
suonan, canton tuttavia.
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c'è certezza.

⁵ I najveći autoritet kasnog srednjeg vijeka, Dante Alighieri, takvog je uvjerenja. U svom remek djelu *Divina Commedia* kaže: La gente che per li sepoleri glacc/ potrebbesi veder? già son levati/ tutt' i coperchii e nessun guardia face. / Ed elli a me: Tutti saran serrati/ quando di Iosafat qui torneranno/ coi corpi che là su hanno lasciati./ Suo cimitero da questa parte hanno /con Epicuro tutt' i suoi seguaci,/ che l'anima col corpo morta fanno. (Pakao, X pjevanje, stihovi 7-15).

Questa soma, che vien drieto
sopra l' asino, è Sileno:
così vecchio è ebbro e lieto,
già di carne e d'anni pieno;
se non può star ritto, almeno
ride e gode tuttavia.
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c' è certezza.

Mida vien drieto a costoro:
ciò che tocca oro diventa.
E che giova aver tesoro,
s'altri poi non si contenta?
Che dolcezza vuoi che senta
chi ha sete tuttavia?
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c'è certezza.

*Ciascun apra ben gli orecchi,
di doman nessun si paschi;
oggi siam, giovani e vecchi,
lieti ognun, femmine e maschi;
ogni tristo pensier caschi:
facciam festa tuttavia.
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c'è certezza.*

*Donne e giovinetti amanti,
viva Bacco e viva Amore!
Ciascun suoni, balli e canti!
Arda di dolcezza il core!
Non fatica, non dolore!
Ciò c'ha a esser, convien sia.
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c'è certezza.^{5a}*

Dakle, cijela svita je izrazito poganska. Glavni protagonisti su Bakh, Arijadna uz Satire i Ninfe te grotesknog Silena i srećonošu Midu.⁶ Posebnu pažnju želimo obratiti na podcrtane stihove. Iako nije formalno izražena, očita je skepsa ili, bolje rečeno, potpuno nepovjerenje u bilo što tjelesno poslije, u refrenu »Di doman non c'è certezza«. Teško bismo mu samo zbog ovoga, a imajući u vidu i druga djela Lorenza de Medici, pripisali ateizam, ali to možemo uzeti dokazom, kako ćemo dalje vidjeti, da il Magnifico kao humanist čita i uzima u obzir i one dijelove *Biblije* koji su

^{5a} F. Čale - M. Zorić, *Classici e moderni della letteratura italiana*, Liber 1973, str. 142-143.

⁶ Priča o Midi najbolje je umjetnički ocrtna u XI. knjizi Ovidijevih *Metamorfoza*.

ateistički, odnosno koji u polemici egzaltiraju ateistički pogled na svijet. Izdvojeni dijelovi pjesme »Trionfo di Bacco e Arianna« neodoljivo upućuju na recepciju biblijske »Knjige Mudrosti«⁷ (I. Mudrost i kob čovjeka - Život u očima bezbožnika):

1. Imperrocchè negli storti loro pensamenti vanno dicendo: Corto e tedioso è il tempo di nostra vita, e non v'è riparo per l'uomo dopo il suo fine, e non v'ha chi sappiasi esser tornato dall'inferno:

2. Perocchè noi siam nati dal nulla, a poscia saremo come se non fossimo stati giammai: perchè il fiato delle nostre narici è un fumo; e la loquela è una scintilla veniente dal movimento del nostro cuore:

3. Spenta la quale, il corpo nostro sarà cenere, e lo spirito si dissiperà come un aere leggiero, e la nostra vita passerà come la traccia di una nuvola, e si scioglierà come nebbia battuta dai raggi del sole, e dal calore di esso disciolta:

4. E il nome nostro sarà dimenticato col tempo, e nissuno avrà memoria delle opere nostre.

5. Perocchè il nostro tempo è un'ombra che passa, e finiti che siamo non si torna da capo, si mette il sigillo, e nissuno non torna indietro.

6. Su via adunque godiamo dei beni presenti, e delle creature facciamo uso frettolosamente, giovani come siamo.

7. Empiamoci di prezioso vino, e di unguenti, e non si lasci fuggire il fior della stagione.

8. Coroniamoci di rose prima che appassiscano: non siavi prato, per cui non paseggi la nostra cupidità.

9. Nissuno sia di noi, che non partecipi de'nostri sollazzi: si lascino in ogni luogo i segnali di nostra galloria: perocchè questa nostra porzione e la (nostra) sorte.

Sličnost je očita, posebice desetak zadnjih stihova biblijskog citata to potvrđuje. To ne može biti slučajno. Humanistički pristup *Bibliji* nema srednjovjekovnih programskih predrasuda. Moderno čitanje antičkih dokumenata, književnosti i filozofije odnosi se i na *Bibliju*. Zanemarene i izbjegavane sadržaje *Biblije* pjesnici lako asimiliraju u općoj orijentaciji pomirenja dviju civilizacija, sintetizirajući opće vrijednosti duhom novih poetika i znanstvene nepristranosti. Zato bi dosadašnje interpretacije o vrijednostima najpoznatije pjesme velikog humanista Lorenza de Medici trebalo nadopuniti i ovim elementima biblijskog prepoznavanja i biblijsko-antičkih simbioza humanističke interpretacije.

⁷ *La Sacra Bibbia ossia il vecchio ed il Nuovo testamento secondo la volgata* - tradotta in lingua italiana ed illustrata con annotazioni da Monsignor Antonio Martini, Torino MDCCCXXX IX, tom 4, str. 178.

Živko Nižić: LORENZO DE'MEDICI'S »TRIONFO DI BACCO E ARIANNA« AND
THE BIBLE

S u m m a r y

In their poetry the Italian humanists exalted the mythology of antiquity. Biblical motifs were either repressed or used selectively by the new anthropocentric spirit. The author looks at Lorenzo de'Medici's poem »Trionfo di Bacco e Arianna« which is an emblem for the carnival poetry of Humanism. Its spirit is »anti-Biblical«. Nevertheless, it evinces an interesting point of similitude with the Biblical »Book of Wisdom«, particularly the fragment »Life in the eyes of the goddess«. The article makes the conclusion that Lorenzo de'Medici could have had the Bible as an example before him, particularly those parts of the *Bible* that were, if not censured, by Medieval ascetism than certainly evaded, producing in his work a strange symbiosis of antiquity, the *Bible* and Humanism.